

(*буйный, пышный, глухой*), І. А. Герасименко прийшла до висновку, що ці одиниці контекстуально постають колоративами. Залучення груп слів до об'єкту дослідження базується на аналізі їхньої текстової семантики, на тому, що ці одиниці мови можуть бути контекстуально релевантними з точки зору кольороопису. «Немає сумнівів у тому, що за умов певної сполучуваності структура значення слів цієї групи доповнюється семою кольору», – наголошує авторка. І далі: «Останнє означає, що в російській мові деякі ад'єктиви передають у викладі значення, закріплені за кольоропозначення» (с. 365).

П'ятий розділ (с. 366-402) концентрує увагу на вивченні участі колоративів у формуванні російського антропонімікону й топонімікону, значну частину приділено опису смислотвірному потенціалу колоративів як компонентів заголовків літературно-художніх творів російських авторів. Ретельно проаналізовано склад прізвищ, утворених від споконвічно російських і запозичених колорооснов, частина яких уже вийшла з активного функціонування або використовується в обмежених (діалектних) сферах (наприклад, від рос. заст. жаркой 'рудожовтий' > *Жариков, Жарин, Жаринов, Жарихин*). Окрім власне-колоративів, у прізвищах задіяні слова, що називають декілька кольорів (рос. *Рябов, Пеструха, Цветнов*). Через вплив на російську систему прізвищ антропонімії інших мов, використовуються русифіковані (рос. *Рудый*) та іншомовні власні імена, що функціонують у російській мові (рос. *Билый, Чорный*). Цілоком мотивованим постає твердження, що в основі виникнення безафіксних (рос. *Белый, Чёрный, Серый, Жёлтый, Зелёный, Рудой, Смурый*), суфіксальних (рос. *Желтов, Сизых, Муругов*) і композитних (рос. *Белодуб, Синебрюхов, Красноштанов*) антропонімів із колоративною основою лежать імена, прізвиська й топоніми найменування.

Визначено, що частина російського топонімікону сформована з географічних назв, утворених від споконвічно російських і запозичених колорооснов з основним і похідним колірним значенням (рос. р. *Желтая*, ул. *Лиловая*, с. *Смоляное*), від основ, які позначають декілька кольорів (рос. оз. *Рябо*, г. *Цветнополье*). Цінним постає опис структурної організації цих топонімів. Зазначено, що вони представлені безафіксними однослівними (рос. оз. *Черное*, р. *Белая*, ул. *Зеленая*), афіксальними (рос. с. *Сериково*), композитними однослівними (рос. *Белгород*, с. *Желтоярво*) і складеними найменуваннями (д. *Белая Гора*), мають три джерела походження: а) антропонімічний (рос. д. *Беляево* < антропонім *Беляев* < чоловіче ім'я *Бел* 'світлий' або 'вільний від податків'), б) природно-географічний, що відображає особливості ландшафту (рос. пгт *Зеленоборский*); в) культурно-історичний (рос. пос. *Красный Восход*).

Ретельно проаналізовані колоративи в заголовках художніх творів, які наділяються різноманітним смислотвірним потенціалом. У їхню семантику автори вкладають значення, що апелюють до історичних («*Красный смех*» Л. Андрєєва) і культурологічних реалій («*Белый вальс*» Й. Бродського), до явищ символічного плану («*Чёрная пятница*» О. Толстого), до природних факторів («*Белые ночи*» Ф. Достоевського). Як заголовки використовуються сполуки з колоративним компонентом, запозичені з творів інших авторів («*Ночевала тучка золотая*» А. Приставкіна). Відзначаються жанрові переходи («*Мороз-Красный нос*» М. Некрасова). У заголовках із колоративами автори використовують ідіоматичні сполуки («*Жёлтый дом*» С. Чорного) та їхні компоненти («*Розовый чулок*» А. Чехова), тобто відсилають до культури як цілісного тексту, співвідносять названі нами тексти з різноманітними об'єктами невичерпного світу.

Комплексне дослідження семантики російських колоративів дозволило автору зробити висновки, сформульовані логічно, цілісно і вичерпно (с. 403-407).

Послідовність і системність викладу, переконливість аргументів і вдале оперування фактичним матеріалом засвідчують високий рівень виконання рецензованої праці. Висновки, подані у розділах, сприяють поглибленню інформативності і дозволяють сформувати цілісне уявлення про здійснене дослідження.

Адресована науковим працівникам, викладачам, аспірантам, студентам філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів, монографія І. А. Герасименко сприятиме глибшому розумінню актуальних писань сучасної семасіології і ономасіології, розширюючи сучасні виміри граматики адресанта і граматики адресата.

Анатолій Загнітко (Донецьк, Україна)

Надійшла до редакції 28 вересня 2010 року.

НОВІТНІ ВИМІРИ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРАГМАТИКИ

Рецензія на монографію:

Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: [монографія] / Бацевич Ф. С. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.

Із розвитком антропоцентричного підходу до мови дослідження функційно-комунікативних і прагматичних проблем стає одним із провідних напрямів сучасної лінгвістики. Таким новим підходом до явищ мови, позя всяким сумнівом, є лінгвістична прагматика. Вирішення прагматичних проблем потребує осмислення багатьох лінгвістичних понять, пов'язаних із семантикою, синтактикою та риторикою, окреслення

значної кількості категорій сучасної лінгвістики, зокрема дискурсу (тексту), мовленнєвого жанру, мовленнєвого акту, комунікативного смислу та багатьох інших. У лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. домінує думка про те, що пізнати сутність і природу мови без звернення до людини, людського чинника в мові неможливо. Останній найповніше вивчають саме в межах лінгвістичної прагматики.

Якщо говорити про здобутки вітчизняної лінгвістики у вищезгаданій галузі науки про мову, чільне місце належить внескові Ф.С. Бацевича. Упродовж довгого часу, крок за кроком, у працях професора Бацевича з позицій сучасної антропо- і функційно-комунікативно налаштованої науки про мову, систематизовано й усебічно висвітлено найактуальніші проблеми новітньої лінгвістичної думки. Однак запропонована праця “Нариси з лінгвістичної прагматики” постає все ж найбільш ємним, надзвичайно послідовно викладеним дослідженням, що охоплює увесь спектр проблем лінгвістичної прагматики як найповнішого вияву сутності сучасної науки про мову, починаючи від моменту її зародження й до етапу сучасного її становлення як одного із найдинамічніших новітніх наукових напрямів.

Рецензована праця складається з шести розділів, вступних зауваг, ґрунтовних загальних висновків та іменного покажчика.

Основна мета пропонованої монографії – висвітлити низку понять сучасної лінгвістичної прагматики, концепцій і гіпотез, опрацьовуваних у її межах, уточнити проблемне поле та категорійний апарат цієї науки, визначити методи, методики та прийоми лінгвопрагматичного аналізу мови. Положення, задекларовані у вступній частині (с. 5-8), послідовно реалізуються вже в першому розділі.

Перший розділ “Лінгвістична прагматика: сутність, предмет і методи дослідження” (с. 9-52) охоплює низку аспектів, пов’язаних із визначенням сутності, дослідницької одиниці, найважливіших категорій, методів, методик і прийомів аналізу тощо, а також з’ясовує статус лінгвістичної прагматики в сучасній науці про мову. Окреслюючи актуальні проблеми сучасної лінгвістичної прагматики, пов’язані з певною невизначеністю предмета дослідження, недостатньою сформованістю поняттєвого апарату та метамови наукового опису, вчений намагається систематизувати й узагальнити чималий теоретично-науковий потенціал лінгвістичної прагматики на сучасному етапі її наукового розвитку, пропонує аналітико-критичні та системно-пошукові погляди на конкретні лінгвістичні проблеми, водночас окреслюючи шляхи їх вирішення.

Виділивши **комунікативний прагматичний смисл** як основну дослідницьку одиницю лінгвістичної прагматики в підрозділі “Предмет, дослідницька одиниця, категорійний апарат лінгвістичної прагматики. Співвідношення понять “семантика” і “прагматика”” (с. 10-30), дослідник водночас звертає увагу на неоднорідність його вияву в комунікації. Ф.С. Бацевич вказує на як мінімум три сфери вияву комунікативного прагматичного смислу (**комунікативний прагматичний смисл соціального характеру, комунікативний прагматичний смисл культурного характеру, комунікативний прагматичний смисл духовно-психологічного характеру**), спираючись при цьому на основну прагматичну категорію – категорію суб’єктивності, яку окрім чинників особистостей адресанта, адресата, їхніх зв’язків, виділених класиками прагматичних досліджень (Ч. Морріс, Р. Столнейкер та ін.), науковець розширює до ширшої категорії – у вияві **суб’єктивності** у Мові, Мовленні й Мовленнєвій діяльності. Ф.С. Бацевич підкреслює, що “суб’єктивний чинник – це не якісь додаткові характеристики одиниць і категорій Мови, Мовлення і Мовленнєвої діяльності (Комунікації, Спілкування), це людський погляд на світ, суб’єктивний с п о с і б організації мовного коду, який з часом, пройшовши “сито” комунікативних норм, може стати складником інших модусів існування мови. Основою суб’єктивного чинника є когнітивно-психологічні, ширше кажучи – духовні зв’язки людей, які вступили в комунікацію. На нашу думку, підходи, які враховують згадане розуміння суб’єктивного чинника, а також традиційні аспекти розуміння прагматики з позиції “значення як уживання” слід уважати взаємодоповнювальними, оскільки значення, вжите суб’єктивно в контексті спілкування, стає носієм індивідуальних комунікативних смислів, в яких синтезовані семантичні (денотативно-референтні) і суб’єктивні (конотативні) складники” [збережено авторський пропуск між літерами; с. 11]. Проблему **співвідношення семантики та прагматики** (с. 26-30) розглянуто крізь призму розуміння прагматики як вияву того ж суб’єктивного чинника в Мові, Мовленні й Комунікації як модусах існування мови у світлі прагматичних значень (**комунікативних прагматичних смислів**), які стосуються, передусім, внутрішнього світу учасників спілкування, почуттів, емоцій тощо. У силу цього важливим постає положення про те, що “семантичні компоненти мовного коду образно уявляються, а прагматичні – переживаються, впізнаються на основі спільного духовного досвіду і користування учасниками комунікації однією ідіоетнічною мовою” [с. 29]. Хоча в сучасній лінгвістиці домінує думка, згідно з якою “межі між прагматикою і семантикою в лінгвістиці провести важко і, можливо, не обов’язково” [Падучева Е.В. Семантические исследования (Семантика времени и вида в русском языке; Семантика нарратива) / Е.В. Падучева. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 64 с.], абсолютно обґрунтованим видається твердження Ф.С. Бацевича про те, що розмежування **семантики та прагматики** має важливий теоретичний характер як у лінгвістичному описі, так і в реальних ситуаціях у мовленнєвій комунікації через призму **значення та вживання**. Цілком мотивованим також є судження про **індивідуально-ситуативну** зумовленість прагматичних значень, згідно з яким “стосовно інших типів значень прагматичні комунікативні смисли набагато більше контекстно і ситуативно зумовлені. У низці випадків вони взагалі невіддільні від контексту або ситуації вживання, злиті з ними” [с. 28]. У силу цього правильним є систематичне розрізнення значення та вживання в лінгвістичному описі: “було б помилково вважати, що в реальному процесі розуміння

висловлення першими в дію вступають семантичні правила, а лише пізніше – прагматичні. Насправді, семантичні й прагматичні правила породження висловлення діють одночасно; у низці типів спілкування (суперечка, сварка чи, навпаки, фатична інтеракція) прагматичний чинник домінує і виходить на перший план породження і сприйняття мовлення” [с. 28]. Привабливим постає зокрема аргумент щодо слушності розмежування прагматики та семантики через призму кількісних компонентів: “важливим є також те, що корпус семантичних компонентів теоретично може бути кількісно визначений на певному етапі розвитку конкретної мови. Корпус же прагматичних смислів, а особливо комунікативних прагматичних смислів, принципово не підлягає кількісному охопленню не тому, що їх надзвичайно багато (радіше, їх, мабуть, менше, ніж семантичних компонентів мови), а в силу повної їх залежності від конситуації спілкування, де вони не прораховуються, а, впізнаються, переживаються” [с. 27]. Учений, підкреслюючи, що на сьогоднішньому етапі розвитку лінгвістичної думки проблему співвідношення семантичних і прагматичних чинників ще не можна вважати остаточно вирішеною, одночасно слушно переконує, що без урахування відмінностей між семантичними та прагматичними явищами неможливий подальший рух новітньої лінгвістики.

У підрозділі “Методологічні засади і методи дослідження прагматичних явищ. Специфіка метамови лінгвістичної прагматики” (с. 30-43) вчений, підсумовує здобутки сучасної лінгвістичної науки в аспекті методології лінгвопрагматики, водночас накреслюючи напрямки подальшого її розвитку. Ф.С. Бацевич підкреслює, що будучи мовознавчою дисципліною з міждисциплінарною природою, взаємодіючи, в силу цього, з чималою кількістю інших наукових напрямів сучасного гуманітарного знання та напрямів сучасної науки про мову, лінгвістична прагматика спирається на методологічні засади сучасної екзистенційної феноменології та герменевтики, теорії мовленнєвої діяльності й у цей час “активно опрацьовує власні методи дослідження, за допомогою яких можна було б пов’язати людину і ті засоби символічної системи, які отримали назву “мова” [с. 52]. Як переконливо зауважує дослідник, лінгвістична прагматика як окрема мовознавча дисципліна вже починає опрацьовувати власні методи, методик та прийоми аналізу мовного матеріалу, як-от: елементи методик і прийомів структурного методу, дискурс-, контент- та інтент-аналізу, аналізу трансакційного та деяких інших. Водночас науковець поділяє сумніви деяких інших сучасних лінгвістів щодо виокремлення так званого **методу прагматичного аналізу**. Погоджуючись з тим, що сутність методу прагматичного аналізу, “полягає у вивченні людських вимірів комунікації з оперттям на засоби мовного коду”, підкреслюючи, що “психологічний тип людини, її настрої, світобачення, ставлення до співрозмовника тощо впливають на перебіг комунікації, її реєстрові характеристики, тональність, атмосферу. У центрі уваги прагматичного аналізу перебувають такі важливі поняття комунікації, як стратегії й тактики спілкування, оцінні (аксіологічні) аспекти людської взаємодії, закони, правила й конвенції спілкування тощо” [с. 41], Ф.С. Бацевич вважає, що ще зарано говорити про наявність окремішнього **прагматичного методу аналізу** в силу відсутності методик і прийомів дослідження мови, властивих лише цьому методу.

Ф.С. Бацевич слушно підкреслює, що вкрай гострою проблемою, що вимагає негайного вирішення, є відсутність **метамови** прагматики загалом і лінгвістичної прагматики зокрема. Лінгвопрагматика, будучи, як зазначає вчений, “пов’язаною зі значною кількістю наукових дисциплін гуманітарної сфери знань, перш за все філософією (в її вияві лінгвістичної філософії та комунікативної філософії); логікою; семіотикою (лінгвосеміотикою); інженерною лінгвістикою та теорією штучного інтелекту; сучасною лінгвістикою з її традиційним членуванням мови на семантику й синтаксис, соціолінгвістикою, яка вивчає соціальні й культурні умови використання мовних засобів для виконання певних функцій; теорією дискурсів, мовленнєвих жанрів і мовленнєвих актів, теорією і практикою міжкультурної комунікації; комунікативною лінгвістикою, яка вивчає організацію мовного коду в різноманітних типах спілкування людей; етнолінгвістикою; психолінгвістикою; когнітологією і лінгвокогнітологією та іншими традиційними і новітніми науковими напрямками” [с. 11-12], сьогодні змушена користуватись метомовою інших наукових дисциплін. Метомова ж прагматики і, зокрема, лінгвістичної прагматики до цього часу, фактично, не створена. Водночас учений справедливо не погоджується з думкою деяких інших лінгвістів, що метомова опису мовних явищ має бути єдиною, всеохопною – від лексики до прагматики. Виокремлюючи **відмінності між семантичними та прагматичними явищами мови**, дослідник аргументовано говорить про доцільність і необхідність створення **метамови лінгвопрагматики**. Вказуючи на надзвичайну складність **формалізації прагматичних явищ**, зокрема внаслідок їх “важковловимості, психологізованості і залежності від конкретного контексту й ситуації спілкування” [с.42], а також внаслідок того, що “прагматичні феномени мають принципово інший характер: їх не повідомляють, а виражають; вони мають характер пресупозицій, фонових знань” [с. 42] тощо, Ф.С. Бацевич все ж упевнено стверджує, що “створення такої метамови, а також правил її формалізації, вкрай необхідне лінгвістичній прагматичній, яка динамічно розвивається, значною мірою формуючи “обличчя” сучасної лінгвістики загалом” [с. 43] і водночас пропонує поетапне втілення низки дослідницьких проєктів для реалізації цього надскладного завдання.

Завершує перший розділ розгляд **статусу лінгвістичної прагматики** в межах сучасної науки про мову (с. 46-52), який постає логічним продовженням підрозділу “Методологічні засади і методи дослідження прагматичних явищ. Специфіка метамови лінгвістичної прагматики”. Ф.С. Бацевич доходить висновку про те, що лінгвістична прагматика на сучасному етапі становлення – це **“напря́м сучасної лінгвістики, предметом якої є суб’єктивний чинник у**

Мові, Мовленні й Комунікації (Мовленнєвій діяльності, Спілкуванні)” [збережено авторський пропуск між літерами; с. 47]. Іншими словами, прагматика є однією з **мовознавчих дисциплін**, що має міждисциплінарну природу, а не просто “*міждисциплінарною сферою знань*” [с. 47], як стверджують деякі сучасні прагмалінгвісти [Сусов І.П. Лінгвистическая прагматика / І.П. Сусов. – Вінниця: Нова книга, 2009. – 272 с.]. Учений розглядає чинники, що визначають статус лінгвістичної прагматики, як-от: “*специфіка прагматичного компонента мовних засобів у процесах спілкування; загальне співвідношення між прагматикою і лінгвістикою загалом; конкретні напрями і розділи лінгвістичної прагматики*” [с. 46] тощо.

Другий розділ “Короткий історичний нарис формування загальної і лінгвістичної прагматики як наукових напрямів” (с. 53-100) охоплює розгляд історії становлення лінгвістичної прагматики як самостійної дисципліни в межах загальної прагматики, простеження розвитку ідей загальної прагматики та лінгвістичної прагматики в межах різних напрямків гуманітарної думки (філософії, логіки, семіотики, лінгвістики тощо), зокрема становлення історичної ідеї лінгвістичної прагматики в межах загальної прагматики щодо необхідності вивчення людського (суб’єктивного) чинника у мові. Сучасний стан лінгвістичної прагматики, як слушно наголошує Ф.С. Бацевич, неможливо зрозуміти, не звернувшись до її витоків, джерел. Ґрунтовно розглядаючи історію розвитку ідей лінгвістичної прагматики у працях таких видатних філософів, семіотиків, лінгвістів, як В. фон Гумбольдт, Е. Кассіер, Р. Якобсон, Л. Вітгенштейн, Е. Бенвеніст, К. І. Льюїс, Р. Карнап, Ч. С. Пірс, Ч. Морріс, К. Бюллер, Ш. Баллі, М. Бахтін, Т. ван Дейк, Дж. Остін, Дж. Сьорл, П. Стросон, Г.П. Грайс, Дж. Ліч, Н. Арутюнова, Ю. Степанов, І. Сусов, В. Богданов, Дж. Мей та ін., Ф.С. Бацевич концентрує увагу на двох етапах становлення лінгвістичної прагматики як втілення людського чинника в усіх можливих виявах мови (Мові, Мовленні, Комунікації):

“1. Початковий, у межах якого утверджується поняття людського чинника в мові та окремих ідей лінгвістичної прагматики. Цей етап можна визначити як формування антропних концепцій мови; він охоплює собою кінець XVIII – початок XIX ст. – 50-ті роки XX ст.

2. Сучасний етап розвитку лінгвістичної прагматики. Його можна охарактеризувати як етап динамічний, функціонально-комунікативний у розумінні сутності прагматики. Умовно його можна датувати початком 60-х років XX ст. – нашим часом” [с. 73].

3-поміж основних напрямів прагматичних досліджень ретельно простежені особливості розвитку прагматичних ідей у межах філософії (традиційної та аналітичної), у межах логіки, семіотики, лінгвістики тощо. Учений слушно датує II етап становлення сучасної лінгвістичної прагматики як напряму власне лінгвістичних досліджень рубежем 60-70-х років XX ст., окреслюючи дві важливі прагмалінгвістичні події цього періоду: вихід у світ 1969 року праці Дж. Сьорла “Мовленнєві акти” і Міжнародний симпозиум із прагматики, що відбувся в 1970 році. Дослідник доречно коментує, що саме “*від цього часу розпочинаються активні лінгвопрагматичні дослідження живої природної мови, а прагматику загалом щораз частіше починають визнавати лінгвістичною дисципліною*” [с. 87-88]. Шкода, однак, що в цьому поділі розвитку прагмалінгвістичної думки на етапи не враховано ще одного переломного в прагмалінгвістиці періоду (від початку 90-х років до наших днів), який ознаменувався значним розширенням проблематики лінгвістичної прагматики: глибокі студії над дискурсом (уже в на початку 80-х років XX ст. Т. ван Дейк виходить за межі аналізу окремих речень, однак у 90-х роках, вивчаючи сукупності одиниць, більші за речення, він вводить поняття **макроструктури** як одиниці глобальної зв’язності дискурсу, семантичного та прагматичного змісту категорій, що формують також і дискурси [Дейк Т. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т. ван Дейк. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.]. Макроструктури мають своїми складниками семантичні макроструктури як єдності пропозиційного змісту текстів (дискурсів) і прагматичні макроструктури як зв’язні послідовності не речень, а мовленнєвих актів, у яких, як відомо, суттєвим елементом виступає людський чинник перш за все у вигляді ілюктивних сил); Дж. Мей, розглядаючи лінгвопрагматику в нерозривному зв’язку з користувачами мови для досягнення ними потрібної мети, вперше визначає механізми оптимізації мовленнєвої взаємодії в суспільному контексті, що дозволяє зробити спілкування максимально ефективним [Meu Jakob L. Pragmatics: an introduction / Jakob L. Meu. – Cambridge, Massachusetts: Cambridge UP, 1993. – 375 p.] (підхід ученого вперше демонструє лінгвістичне відбиття соціальної інтеракції); Дж. Ліч трактує прагматику як складник лінгвістики, що вивчає значення в його зв’язках із мовними ситуаціями, тобто “значення висловлення”, яке розглядають у конкретній ситуації, і впроваджує в прагмалінгвістику славетні Принципи Ввічливості та Іронії з максимами, що, на протигагу Принципу Кооперації Г.П. Грайса (формальне спілкування), діють загалом в умовах міжособистісної комунікації [Ліч 1983]; Г.П. Грайс вводить термін “значення мовця”, пов’язуючи категорію значення з наміром мовця, який і полягає в тому, щоб його зрозумів адресат, але в багатьох випадках намір мовця може залишатись невизначеним, і адресат змушений вилучати з підтексту повідомлення смислові висновки, які виводяться адресатом з контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, максим, постулатів і конвенцій спілкування, названих науковцем прагматичними і м п л і к а т у р а м и [Грайс Г.П. Логика и речевое общение / Г.П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XVI. – М: Прогресс, 1985. – С. 217-237] (дослідження Г. Грайса серйозно вплинули на розвиток теорії прагматики; після їх публікації з’являються численні дослідження, в яких поняття “значення мовця” пов’язують із прагматичним значенням висловлення [с. 93]); визначення основної категорії

прагматики – категорії **суб'єкта**, яку витлумачують як “центральну категорію сучасної прагматики”, вітчизняним вченим Ю. Степановим [Степанов Ю.С. Изменчивый “образ языка” в науке XX века / Ю.С. Степанов // Язык и наука конца XX века. – М.: РГГУ, 1985. – С. 7-34], категорія контакту та Комунікативний Кодекс, запропоновані іншим вітчизняним вченим Є. Клюєвим [Клюев Е.В. Речевая коммуникация. Успешность речевого взаимодействия / Е.В. Клюев. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.], концепція прагмалінгвістичних проблем і оригінальне окреслення статусу лінгвістичної прагматики, запропоноване вітчизняним вченим І. Сусовим [Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница: Нова книга, 2009. – 272 с.], Дж. Мей виділяє мікро-, макро- і мегапрагматики [Meu Jakob L. Pragmatics: an introduction / Jakob L. Meu. – Cambridge, Massachusetts: Cambridge UP, 1993. – 375 p.] тощо.

Враховуючи новітні прагмалінгвістичні концепції, згадані вище, та численні здобутки самого автора аналізованої монографії, видається доцільним виділення окремого третього етапу становлення лінгвістичної прагматики, так званого **новітнього етапу**, який можна умовно датувати початком 90-х років – нашим часом, поряд з другим **сучасним етапом класичної прагмалінгвістики** (60-80-ті роки XX ст.), який, скажімо, під впливом концепції Л. Вітгетштейна мовних ігор і значення як уживання у 60-70-х роках минулого століття зводив прагматичну проблематику лише до вивчення аспектів індексальності, референції, дослідження мовних значень у контекстах їх уживання тощо, на відміну від глобального проблемного поля дослідження в період новітнього етапу становлення лінгвістичної прагматики.

Грунтовний ретроспективний огляд розвитку ідей загальної та лінгвістичної прагматик, здійснений автором, від розуміння мови як знаково-символічної форми діалогу людини зі світом та іншими людьми до її розуміння як найважливішої категорії на новітньому етапі становлення лінгвопрагматики виявляє значний шлях трансформації початкових, у чомусь наївних антропологічних, людиноцентричних ідей.

У третьому, четвертому та п'ятому розділах монографії (с. 101-270) Ф.С. Бацевич здійснює спробу розв'язання проблеми класифікації прагматичних явищ, які в силу своєї різноманітності заторкують широкий спектр мовних явищ різних рівнів, пропонуючи виділення окремих розділів лінгвопрагматики з урахуванням специфіки вияву прагматичних чинників. Виокремлюючи дві чітко виявлені тенденції в межах сучасної лінгвопрагматики, “одна з яких зорієнтована на вивчення прагматичного потенціалу мовних одиниць (морфем, слів, речень, текстів), а інша – на вивчення взаємодії комунікантів у процесах мовного спілкування, а також наявність нових категорій існування мови у Комунікації, і трансформували ідею Джейкоба Мей щодо можливості членування лінгвопрагматики на мікро-, макро- і метапрагматику зі своїми проблемами й аспектами” [с. 44], вчений виділяє такі розділи сучасної лінгвістичної прагматики: мікропрагматику, макропрагматику, мегапрагматику та прагматику комунікативних девіацій, одночасно визначаючи коло дослідницьких проблем, яке формують згадані складові сучасної лінгвістичної прагматики:

“Мікропрагматика – як прагматика о д и н и ц ь м о в н о г о к о д у в спілкуванні долучає до свого проблемного поля питання, пов'язані з: прагматичною лексичних і граматичних одиниць і категорій у Мові, Мовленні та Спілкуванні (Комунікації); імплікаціями та імплікатурами спілкування; пресупозиціями в прагматичному аспекті; прагматичними аспектами референції, дейксису й анафори; прагматичними аспектами теорії мовленнєвих актів, мовленнєвих жанрів і дискурсів [збережено авторський пропуск між літерами; с. 45].

Макропрагматика, або прагматика к а т е г о р і й м о в н о г о к о д у в спілкуванні, виступає певним чином як центральна в дослідженні суб'єктивного чинника модусів Мови, Мовлення і Комунікації. В її проблемне поле входять прагматичні аспекти інтенціональності, стратегій і тактик спілкування; комунікативна компетенція учасників спілкування; точка зору як когнітивно-прагматична категорія спілкування; емпатія як категорія лінгвопрагматики; фокус емпатії та його типи; модальність як семантико-прагматична категорія; принципи і максими спілкування; прагматика контекстних складових спілкування, зокрема, реєстр як категорія міжособистісної інтеракції; атмосфера спілкування та її тональність; загальні умови успішності спілкування [збережено авторський пропуск між літерами; с. 45].

Мегапрагматика охоплює собою низку к а т е г о р і й м і ж о с о б и с т і с н о ї і н т е р а к ц і ї, зокрема прагматичні аспекти інтенціональності, стратегій і тактик спілкування; вияви прагматичної комунікативної компетенції учасників спілкування; такі важливі категорії інтеракції носіїв ідіоетнічних мов із виразним виявом суб'єктивності, якими є аспекти принципів і максимум спілкування, а також прагматичні аспекти ввічливості; реєстр, тональність та атмосфера спілкування. До проблемного поля мегапрагматики тяжіють такі глобальні категорії контексту міжособистісної інтеракції з використанням засобів мовного коду, як прагматичні аспекти невербальних засобів у спілкуванні та прагматика мовчання. У межах мегапрагматики повинні розглядатися проблеми природності спілкування та прагматичні аспекти міжкультурної комунікації” [збережено авторський пропуск між літерами; с. 45].

Наголошуючи на значущості висвітлення комунікативних девіацій, Ф.С. Бацевич характеризує комунікативні невдачі як особливу сферу, оскільки вони, “виявляються безпосередньо пов'язаними із проблемами мікро-, макро- і мега- прагматик, тобто широким полем проблем, що мають зв'язки і з прагматичними аспектами одиниць і категорій мовного коду, і з іншими (реєстровими, тональними тощо складниками інтеракції особистостей), а також прагматичні аспекти міжкультурної комунікації” [с. 46].

Останній шостий розділ праці (с. 271-302) присвячено проблемам прагматичного аналізу дискурсу, який, за справедливим твердженням автора, дає змогу “глибше проникнути у внутрішній світ учасників комунікації, пізнати їх глибинні інтенції, стратегії й тактики впливу на інших людей” [с. 302]. На особливу увагу заслуговують зразки прагматичного аналізу дискурсів і комунікативних стратегій, уміщені в окремому підрозділі (с. 277-302).

Комплексне дослідження проблем лінгвістичної прагматики дає змогу авторові зробити ґрунтовні висноки, сформульовані логічно й доречно (с. 303-304).

Рецензована праця вкрай необхідна сучасній лінгвістиці, оскільки, як уже згадувалось раніше, сучасна лінгвістична прагматика є сферою знань із нечітко окресленим проблемним полем, несформованими повністю методами, методиками та прийомами аналізу й відсутністю метамови. Водночас слід зауважити, що рецензовану працю треба віднести до значних здобутків аналізованої сфери наукових знань. І хоч, за образним висловленням Ф.С. Бацевича, “сучасна лінгвістична прагматика постає як сфера знань без чітких меж, що дозволяє деяким лінгвістам називати її кошиком, в якій скидають не зовсім зручні для семантики і синтактики об’єкти” [с. 30], наукові праці такого типу, переконують, що цей напрям досліджень мови в реальних ситуаціях спілкування особистостей через призму ефективної комунікації є одним із найперспективніших, найбільш динамічних, а тому створення її теоретичної та емпіричної бази – одне з першочергових завдань сучасної науки про мову.

Анатолій Загнітко (Донецьк, Україна),
Любомира Гнатюк (Перемишль, Польща),
Марина Михальченко (Донецьк, Україна)

Надійшла до редакції 1 вересня 2010 року.

ВИСЛОВЛЕННЯ І РЕЧЕННЯ У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Рецензія на збірник наукових праць:

Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. 7. Opis, konfrontacja, przekład / Pod redakcją Michała Sarnowskiego i Włodzimierza Wysoczańskiego. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009. – 321 s.

Рецензовані статті з чергового збірника серії праць «Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. 7. Opis, konfrontacja, przekład» тією чи іншою мірою висвітлюють різні актуальні проблеми сучасного мовознавства. Власне, сам збірник наукових праць продовжує серію цього типу напрацювань, що уже стали авторитетними завдяки високому науковому рівню, регулярності, широкій географічній панорамі та ін. Рецензоване видання «**Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. 7. Opis, konfrontacja, przekład / Pod redakcją Michała Sarnowskiego i Włodzimierza Wysoczańskiego. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009. – 321 s.**» сукупно з іншими науковими збірниками напрацюваннями складає цілісність, у межах якої легко простежити динаміку наукових тем та осмислення найсучасніших наукових питань, див.: *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 1 / Pod red. Larysi Pisarek i Iwony Łuczaków. – С. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1998. – 244 s.*; *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 2 / Pod red. Larysi Pisarek i Jana Sokolowskiego. – CVII. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – 282 s.*; *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 3 / Pod red. Iwony Łuczaków i Jana Sokolowskiego. – CXVII. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. – 348 s.*; *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 4 / Pod red. Iwony Łuczaków i Jana Sokolowskiego. – CXXVII. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004. – 324 s.* «*Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 5 / Pod red. Michała Sarnowskiego i Włodzimierza Wysoczańskiego. – CXVII. – Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. – 460 s.*; *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja, przekład. 6 / Pod redakcją Michała Sarnowskiego i Włodzimierza Wysoczańskiego. – CXLVII. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008. – 590 s.* Уміщені в науковому збірнику праці постають актуальними, тому що вияскравлюють сучасне бачення проблем речення, висловлення в слов'янських і неслов'янських мовах з висвітленням їхніх особливостей у суто описовому, контрастивному, семантичному, функційно-комунікативному, ономатологічному, семасіологічному, ідеографічному, когнітивному та інших вимірах. Надзвичайно важливим є розгляд проблем перекладу тих чи тих утворень, текстових величин. Уся серія загалом і кожний науковий збірник зокрема окреслюють ємний спектр мовознавчих проблем, дозволяють з'ясувати специфіку антропоцентричного підходу до аналізу назрлих лінгвістичних проблем. Більшість авторів виходять із концептуальних засад функційно-когнітивної, системно-структурної лінгвістичних парадигм з належним застосуванням методик системно-структурного і таксономійного підходів, що забезпечує переконливість досягнутих висновків. Усі наукові збірники постають результатом проведення авторитетних Міжнародних наукових конференцій *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich. Opis, konfrontacja,*